

УДК 929.5 (477) «XVII–XIX»
Валерій Томазов

ПРАКТИЧНО-УТИЛІТАРНА ДОБА ГЕНЕАЛОГІЇ КОЗАЦЬКО- СТАРШИНСЬКИХ РОДІВ (друга

половина XVII – перша половина XIX ст.)

У статті автор досліджує проблему становлення практично-утилітарної генеалогії козацько-старшинських родів України, обґрунтовує хронологічні рамки цього етапу та відзначає його особливості.

Генеалогія козацької старшини, як і родознавство інших пануючих верств Європи, в своєму становленні пройшла два основних етапи: 1) практичний (утилітарний), коли вона була покликана обґрунтувати права нової еліти на привілейоване становище у суспільній ієрархії Української козацької держави, та 2) науковий, що позначився критичним ставленням до джерельної бази, засвоєнням європейського досвіду з методики реконструкції родоводів, розробкою теоретичних підвалин національного родознавства та спроможністю дисципліни робити самостійний внесок у вирішення певних проблем вітчизняної історії.

До XVII ст. українська генеалогія вже нагромадила значний досвід родовідних досліджень, вироблений у процесі оформлення національної аристократії попередньої доби. Українська народна революція на чолі з Богданом Хмельницьким та утворення Української козацької держави – Гетьманщини значно змінили соціальну структуру українського суспільства, висунувши на верхні шаблі ієрархічної драбини нову пануючу верству – козацьку старшину. Нова українська еліта потребувала юридичного закріплення свого привілейованого становища, намагаючись довести свої спадкові шляхетські права, що призвело до

відновлення утилітарного періоду у вітчизняному родознавстві. У той час, коли в більшості країн Європи процес формування національних еліт давно відбувся та почався період наукового вивчення генеалогії пануючих верств, в Україні утилітарний період немов би розпочався знову.

Внаслідок особливостей історичного розвитку української держави, а саме ліквідації державної автономії Гетьманщини та перетворення значної частини козацької старшини на російське дворянство, практичний період генеалогії козацької старшини мав деякі взаємопов'язані між собою, властиві тільки для нього риси: нетривалий термін існування, несформованість державних генеалогічних інститутів, що виконують функції збору, перевірки та затвердження родоводів пануючих верств суспільства, недозрілість самовідчуття козацької старшини як національної еліти, незначна кількість письмових генеалогічних творів.

Утилітарний етап генеалогії козацько-старшинських родів охоплює часовий термін від другої половини XVII ст., коли розпочався процес формування нової української аристократії – козацької старшини, до середини XIX ст., коли процес офіційного визнання козацької старшини у російському дворянстві закінчився та з'явилися можливості критичного ставлення до предмета дослідження.

На жаль, нетривалий утилітарний етап козацько-старшинської генеалогії залишав незначний обсяг родовідних творів практичного характеру, котрі, як правило, широко розповсюджені в інших європейських народів. Самосвідомість козацької старшини, як еліти українського суспільства, ще тільки почала формуватися, що обумовило лише зародження інтересу до власного походження.

Стара шляхта, яка залишилася на українських теренах після Української національної революції на чолі з Богданом Хмельницьким, була більш стурбована намаганнями потрапити до нової панівної верстви, а козацька старшина прагнула отримати шляхетські привілеї та зміцнити своє матеріальне становище.

Тому, тільки у третьому-четвертому поколіннях, коли нащадки нової еліти остаточно закріпилися як соціальна верхівка українського суспільства та отримали блискучу освіту, почав з'являтися інтерес до генеалогії власного роду.

Генеалогічні твори, що репрезентують практичний період генеалогії козацько-старшинських родів, мали переважно характер родинних хронік, надзвичайно популярних серед східних слов'ян з давніх часів, а також сімейних літописців. Ці твори не публікувалися й зберігалися переважно у фамільних архівах. Про значну кількість таких рукописних матеріалів, равно як збірок майнових документів, щоденників та листування свідчить П. Я. Дорошенко. Наприклад, він відзначає цінні родові колекції Галаганів, Марковичів, Миклашевських, Забіл, Бакуринських, Стороженків, Скоропадських, Милорадовичів, Туранських, Дорошенків¹. На жаль, значна частина родових паперів козацько-старшинських родів почала гинути ще наприкінці ХІХ ст. внаслідок розорення дворянських гнізд та продажу маєтків у чужі руки. Таким чином було втрачено родові архіви Апостолів, Гамалій, Журахівських, Кандиб, Лизогубів, Стаховичів, Туманських, Уманців та ін.² Величезних втрат приватні архівні збірки зазнали під час бурхливих подій 1917 – 1921 рр. Тому про генеалогічні пам'ятки сучасним дослідникам відомо переважно з праць попередників. Наприклад, родовідні записки залишив по собі відомий поет і перекладач Я. А. Маркович, який походив із заможного та впливового козацько-старшинського роду³. Одна з перших генеалогічних розвідок належала перу іншого представника нової української еліти – бунчукового товариша А. Д. Мазаракі⁴.

У фондах Інституту рукопису НБУ імені В. І. Вернадського зберігається унікальна генеалогічна пам'ятка, яка датується першою третиною ХVІІІ ст.⁵ Це – записки Я. А. Марковича, якими, можливо, і користувався відомий генеалог В. Л. Модзалевський у своїх працях. Невеличкі за обсягом – всього два неповні аркуші, вони містять інформацію про дати смерті родичів Я. А. Марковича з кінця ХVІІ ст. до 1731 р. За своїм змістом

та формою викладення матеріалу записки скоріше є сімейним літописцем, ніж власне родоводом. У них занотовано відомості про декілька поколінь роду Марковичів та споріднених з ним сімей, а саме Маковських (з яких походила мати автора), Полуботків (до якої належала перша дружина Я. А. Марковича), Скоропадських (родина тітки автора – А. М. Скоропадської) та ін.

Безперечно, що родинні хроніки, створені у ті часи, повинні були відобразити значення того чи іншого роду в історії нової держави та обґрунтувати його природні права на привілейоване становище у суспільстві. З цією метою й формувалися родинні легенди про старовинне походження роду. В якості пробантів (родоначальників) виводилися «знатні мужі», які жили на українських землях із давніх-давен – нащадки старовинних шляхетських і боярських, інколи, навіть, князівських родів, чи іноземці аристократичного походження, переважно, поляки, серби, греки. Але нерідко родовідні легенди мали під собою й цілком історичне підґрунтя. Так не викликає сумнівів грецьке шляхетне походження роду Капністів, сербське – Божичів чи польське – Дунін-Борковських.

Переважна більшість родоводів козацької старшини, котрі вдається виявити у вітчизняних архівних сховищах, більш пізнього походження і датується вже другою чвертю – кінцем XVIII ст. До того ж, на жаль, майже неможливо встановити мету створення цього родоводу, його авторів та місце попереднього перебування чи творення. Між тим, це має суттєве значення, оскільки, наприклад, від мети створення залежить змістовне наповнення генеалогічного твору, його відповідність історичним реаліям. Так, генеалогії, що склалися з метою довести права на майно, вміщували, як правило, тільки зацікавлених у справі осіб, ігноруючи інших представників роду. Родоводи, що готувалися до клопотання про отримання прав російського дворянства, разом з документально підтверджуваними відомостями, часто містили і досить суперечливі факти, а інколи й відверто сфальсифіковані, особливо у найбільш давній частині генеалогії. Однак часом, аналізуючи безпосередньо зазначені

документи, дослідник здатний робити припущення про мету їх створення, зокрема виходячи з форми фіксації генеалогічного матеріалу, обраної для родоводу. Так, якщо до родоводу внесено жінок – носіїв родового прізвища, можна гіпотетично вважати його призначеним для судових та спадкових справ, коли ж у документі містяться тільки представники чоловічої прямої лінії – то для доведення шляхетного походження роду.

Родоводи XVIII ст. мають уже переважно форму таблиць чоловічого низхідного споріднення, проте нерідко стилізованих під родовідне дерево, людську фігуру, стрічку з бантом тощо.

Серед зразків родоводів XVIII ст., що збереглися до наших часів, можна відзначити, наприклад, генеалогії Сулим, Ілляшенків, Ласкевичів, Полетик, Сохацьких, Савицьких, Пустот та ін⁶.

Окреме місце в генеалогії козацької старшини посідає поетичний панегіричний опус Івана Орновського «Багатий сад», який датується 1705 р. та присвячений роду харківських полковників Донець-Захаржевських⁷. Цей твір є відгомонам одного з напрямків європейської барочної літератури.

У XVIII ст. з'явилися і знамениті «Діяріуши» Я. А. Марковича⁸. Цей твір надзвичайно багатий генеалогічними відомостями, але його не можна розглядати як суто родовідну літературу, а тільки як джерело для досліджень з генеалогії.

Тривалий час козацька старшина не ставила за мету зрівнятися з російським дворянством через те, що шляхетські права, які привласнила собі нова українська еліта, були надзвичайно широкими. Тому положення, яке посідала козацька старшина, здавалося більш зручним, ніж російське дворянство. Більша частина української пануючої верстви намагалася отримати нобілітації – або в Польщі, що було більш бажаним, або в Росії, але при цьому вона не хотіла аж ніяк поступатися своїми привілеями.

Однак існування в межах Російської імперії потребувало законодавчого визначення становища козацької старшини відповідно до російської привілейованої верстви.

Тому гетьманська адміністрація почала клопотати про зрівняння старшинських урядів з російськими табельними чинами. Таким чином, козацька старшина могла автоматично отримати російське дворянство згідно з петровською «Табелью о рангах», не поступаючись при цьому своїми шляхетськими правами.

Вперше з таким клопотанням звернувся до російського уряду гетьман Данило Апостол у 1733 р., представивши на розгляд до відповідних установ проект співвідношення старшинських урядів та російських чинів. Але проект не був затверджений. Аналогічні документи надсилалися гетьманською адміністрацією у 1742, 1750 та 1756 рр.

У 60-і рр. XVIII ст. відбулися значні зміни у становищі російського дворянства. 18 лютого 1762 р. імператор Петро III маніфестом «О даровании вольности и свободы всему российскому дворянству» звільнив останніх від обов'язкової військової служби, що зробило їх соціальний статус більш привабливим для козацької старшини.

1766 р., за маніфестом імператриці Катерини II, було зібрано «Комісію для создания Нового Уложения», однією із задач якої було створити необхідний законодавчий ґрунт для формування органів дворянського самоврядування.

Для обирання депутатів було скликано збори, проведення яких в Гетьманщині яскраво продемонструвало та зрештою остаточно закріпило розшарування між козацькою старшиною та рядовими козаками, оскільки за наказом малоросійського генерал-губернатора графа П. О. Рум'янцева-Задунайського козацька старшина та шляхта згрупувалися в окремих від рядового козацтва зборах для складання наказів. Це свідчить також і про усвідомлення російською адміністрацією факту виникнення та функціонування в Гетьманщині національної еліти.

Основним питанням, на вирішенні якого вперто наполягали представники козацької старшини, стало визнання російським урядом їх шляхетських прав. Таке рішення повинне було отримати законодавче закріплення на вже існуючий в українських землях порядок. Це збігалось з інтересами російського уряду,

який у ситуації, що склалася, вбачав можливість через надання козацькій старшині прав російського дворянства позбавити національну українську еліту її своєрідності, що цілком логічно вкладалось у загальний план ліквідації самобутності Гетьманщини та перетворення її на звичайні російські провінції.

Саме у ті часи сформувалася відома теорія Г.А.Полетики про старовинне походження малоросійського шляхетства та його права. Обґрунтування, підкріплення та розвиток цієї теорії на деякий час стали основними завданнями утилітарного періоду української генеалогії. О.М.Лазаревський з приводу цього писав: «...теорія ця, що належить Г.А.Полетиці, повторюється дослідниками малоросійської старовини майже до половини нинішнього століття...»⁹.

У своїх працях Г.А.Полетика намагався довести природні шляхетські права козацької старшини, спираючись при цьому на історичні факти, але послідовники дуже критично поставилися до його наукового доробку. Так, відомий український історик М.П.Василенко, який багато уваги приділив вивченню наукової спадщини цього дослідника, таким чином охарактеризував його праці: «З точки зору науки, всі ці тенденційні намагання історично виправдати і, таким чином, нібито пояснити існуючий лад – не витримує жодної критики; але, з точки зору самоусвідомлення і потім пробудження інтересу до минулого малоросійського народу, – вони, без сумніву, мали значення...»¹⁰.

Так, на підставі тексту Зборовського договору між Богданом Хмельницьким та польським урядом Г.А.Полетика доводив права спадкового шляхетства всієї козацької старшини, тому що в документі зазначалося: «вона (старшина. – *В. Т.*) в містах і повітах королівства Польського жила як шляхта»¹¹.

Тому, перебуваючи депутатом у «Комиссии о создании Нового Уложения», Г.А.Полетика впроваджував думку про те, що російський уряд повинен визнати шляхтою всіх, хто має дипломи від польських королів, польські документи на шляхетські маєтності, а також грамоти російських царів на дворянство та маєт-

ки. Що ж до іноземців, яких чимало проживало в Гетьманщині, то вони, за Г.А.Полетикою, теж визнавалися шляхтичами, якщо належали до привілейованих прошарків суспільства у себе на батьківщині й мали на це відповідні документи. Крім того, ідеолог козацької старшини наполягав на необхідності кожному, хто втратив документи, дозволити засвідчити своє шляхетське походження. Для цього, він вважав, достатньо свідчень чотирьох родичів-шляхтичів з батьківського та материнського боків, а якщо таких не знайдеться – навіть сторонніх шляхтичів¹².

Шляхетські права козацької старшини, якими, мовляв, вони з давніх-давен користувалися, взагалі, з точки зору Г.А.Полетики, не могли викликати заперечень.

Катерининська Комісія не розв'язала жодних питань, які були поставлені перед нею. Але відтоді почалися помітні зрушення в справі зрівняння української еліти з російським дворянством.

1782 р. на українські терени було поширено «Установление о губерниях», у зв'язку з чим козацька старшина отримала право на участь у виборах членів губернських і повітових органів самоврядування та суду. Тоді саме впроваджено станові суди.

Указ від 3 травня 1783 р. ліквідував вільний перехід українських селян, що означало введення кріпацтва на українських землях.

Указом від 28 липня 1783 р. козацькі полки перетворювалися на регулярні й карабінерні частини російської армії.

А 22 грудня 1784 р. царський указ припиняв взагалі надання українських козацьких чинів.

28 квітня 1785 р. оголошено «Жалованную грамоту», завдяки якій і розпочався процес юридичного оформлення дворянства.

Це сприяло підвищенню активності козацької старшини в напрямку забезпечення себе вірогідними документами, які мали допомогти їй увійти до еліти Російської імперії. «Новостворені комісії про розбір дворянства» привели малоросіян до історичного самопізнання, звернувши їх увагу на пращурів. Тоді й у межах нашої Бубновської сотні, яка вже припинила існування, все, що належало особисто і своїми предками до сотенної стар-

шини, заметушилося та заворушилося паперовими листами замість знамен»¹³, – так характеризував цей період відомий знавець старовини М.О.Максимович.

Спираючись на твердження про шляхетські права всієї козацької старшини, дворянські комісії досить легко визнавали дворянські права за кожним, хто мав уряд, та за їх нащадками. Це призвело до різкого кількісного зростання дворянства на українських землях.

Згідно з указом від 20 січня 1797 р., дворянські зібрання втратили право вирішувати питання про дворянство. Воно відтепер передавалося до Герольдії Урядового Сенату, яка повинна була контролювати роботу зібрань. Ця урядова інституція, потрібно підкреслити, значно обмежила число претендентів на дворянство з кола козацької старшини.

Це викликало незадоволення козацької старшини, що намагалася будь-що відстоювати свої права, спираючись на теорію Г.А.Полетики. Провідниками ідей Г.А.Полетики стали В.Г.Полетика, В.І.Черниш, Р.І.Маркевич та ін. Вони обґрунтовували права всієї козацької старшини на російське дворянство, посиляючись на її шляхетські привілеї та старовинне походження.

Однією з перших праць такого ґатунку були «Замечания о правах малороссийского дворянства» малоросійського губернського прокурора Р.І.Марковича, написані для ознайомлення з проблемою малоросійського генерал-губернатора князя О.Б.Куракіна¹⁴. Ця студія ґрунтувалася на «решительных пунктах» 1728 р., «мнении» російської Іноземної колегії про зрівняння урядів козацької старшини і російських чинів 1733 р. та табелі малоросійських чинів, укладеної за часів гетьманства графа К.Г.Розумовського. Мета розвідки – доведення прав малоросійських чинів на отримання російського дворянства. Для цього автор надавав простору інформацію про привілеї та функції старшини, посилався на різні переконуючі історичні факти визнання російським урядом прав деяких представників козацької старшини на високі російські чини та звання. Не обминув Р.І.Маркович і питання про походження козацької ста-

ршини, підкресливши, що генеральна старшина й полковники обиралися «из знатных людей», а затверджувалися «высочайшею особою»¹⁵.

Значну роль в активізації дій української старшини за відстоювання своїх прав відіграли предводителі дворянства В. І. Черниш, М. М. Милорадович та ін. Вони надсилали до відповідних установ клопотання з вимогами розглянути порушені ними питання, а для створення таких документів залучали знавців української історії¹⁶.

Так, на прохання М. М. Милорадовича, збирання матеріалів для доказів прав козацької старшини на дворянство розпочав депутат Чернігівського дворянського депутатського зібрання Т. В. Калинський. У своїх працях він звернувся до привілеїв королів польських та гетьманських статей, які гарантували козацькій старшині збереження їх шляхетських прав¹⁷. Значне місце в його дослідженнях відводиться трактуванню Зборовського договору 1649 р. між Богданом Хмельницьким та Польщею, де «дозволено було як лицарству польському, так і малоросійським військовим старшинам і чинам Війська Запорозького врівень рахуватись з шляхетством»¹⁸. Дослідник посилається і на факт визнання привілеїв та прав козацької старшини й усіма російськими монархами – від Олексія Михайловича до Олександра I¹⁹. Автор підкреслював, що «знатним козакам самі государі жалували хутори з людьми, а саме з таких знатних козаків тільки й могли обиратися малоросійські чиновники»²⁰. На основі цього Т. В. Калинський робить висновок, що уряд повинен визнати у дворянстві всіх, хто мав малоросійські чини, при цьому генеральну старшину та полковників потрібно внести до 6-ої частини родовідних книг, полкову старшину – до 3-ої, а сотників та сотенну старшину – до 2-ої частин²¹.

Справа щодо обґрунтування високого статусу козацької старшини була продовжена в працях В. Г. Полетики та А. І. Чепи. «Записка о малороссийском дворянстве» маршала Роменського повіту В. Г. Полетики була оприлюднена у 1893 р. відомим українським дослідником В. П. Горленком²², а «Записка о малоросий-

ских чинах» А.І.Чепа – у 1897 р. блискучим знавцем української старовини О.М.Лазаревським²³. Аналіз текстів вищезазначених студій дозволяє зробити висновок, що обидві праці аналогічні за змістом та написані на одному й тому ж матеріалі. Це цілком зрозуміло, оскільки під час роботи автори, які й з початку були дуже близькі за світоглядом, тісно спілкувалися та обмінювалися думками й матеріалами. Світло на взаємини В.Г.Полетики та А.І.Чепа проливає листування, також опубліковане В.П.Горленком²⁴. У своїх розвідках автори твердять, що «користувалися вони (козацька старшина. – В. Т.) усіма шляхетськими перевагами так само, як російські дворяни і чини, по табелі про ранги встановлені»²⁵. А. І. Чепа наводив джерела, якими підтверджуються шляхетські права старшини: грамоти польського короля Сигізмунда III 1563 та 1569 рр., статті Зборовського договору між Богданом Хмельницьким та Польщею, грамота російського царя Олексія Михайловича від 1654 р., Литовська метрика, а також статті гетьманів Дем'яна Многогрішного, Івана Самойловича, Івана Мазепи. А.І.Чепа підкреслював, що ці права визнані всіма російськими царями²⁶. Саме на цьому наполягав і В.Г.Полетика у своєму дослідженні. Відстоюючи природні права старшини на дворянство, він зазначає, що «в Малоросії одному тільки дворянству відкритий шлях був до чинів військових і цивільних»²⁷.

Одним з аргументів В.Г.Полетики на користь шляхетських прав козацької старшини було й володіння землею, що зрівнювало її з російським дворянством. «Оскільки не одне ім'я дворянина, але більш того маєтки і вотчини, жалувані за службу вітчизні, складали в минулі часи пряму дворянську гідність», – писав він та робив висновок, що «різниця між українським шляхетством та російським дворянством полягає лише у назві»²⁸. У своїй праці В.Г.Полетика знову вимагає від російського уряду широкого визнання за старшиною дворянських прав та перелічує вслід за батьком – Г.А.Полетикою – засади, на підставі яких треба ці права визнавати²⁹.

Близьким до вищезгаданих українських істориків був і Я.М.Маркович. Особливу роль в його науковій творчості віді-

грав А.І.Чепа, який надавав Я.М.Марковичу матеріали та наукові консультації. Авторитет попередників позначився відповідно й на світогляді дослідника³⁰.

Так, у «Записках о Малороссии, ее жителях и произведениях», виданих у 1798 р. в Санкт-Петербурзі, твердиться, що малоросійське дворянство бере початок від того часу, коли польський король Казимир надав цю гідність усім «вірним і хоробрим людям з тамтешніх природних мешканців»³¹.

Після тривалих перипетій, не зважаючи на те, що в долі козацької старшини брав палку участь малоросійський генерал-губернатор князь М.Г.Рєпнін, надіям української еліти не судилося збутися. 20 березня 1835 р. за Височайшим указом спадкове дворянство було остаточно визнане за генеральною старшиною, полковниками, полковою старшиною, сотниками та військовими й бунчуковими товаришами; із чинів генеральної артилерії – за осавулами, хорунжими та отаманами, а з чинів «статського правління» – за підкоморними, земськими судьями та підсудками, що «жалувані були під час існування у Малоросії гетьманського правління». Всіх, хто до 1 січня 1839 р. не надасть доказів щодо свого дворянського походження, просто обертали у козацьку версту, але з правом надалі доводити свою дворянську гідність³².

Ці остаточні дії російського уряду ознаменували закінчення тривалого етапу доведення прав козацької старшини. Але ще деякий час погляди вищезазначених козацько-старшинських ідеологів впливали на свідомість українських дослідників.

Так, тема прав козацької старшини на шляхетські привілеї знайшла місце й в працях відомого українського історика, культурного та громадського діяча М.А.Маркевича. У своїй «Истории Малороссии» він писав, що «козацтво завжди шанувалося як шляхетство»³³.

Знайшли своє місце на сторінках його праці й генеалогічні відомості про роди українських гетьманів – Богдана Хмельницького³⁴, Івана Виговського³⁵, Дем'яна Многогрішного³⁶, Івана Самойловича³⁷, Івана Мазепи³⁸. Інтерес М.А.Маркевича до гене-

алогії козацько-старшинських родів, до кола яких належав і він особисто, був значним. Але, на жаль, дослідник не залишив суто генеалогічних розвідок, хоча відомо, що М.А.Маркевич зібрав цікаву колекцію документів з цього питання. Розглядаючи матеріали свого архіву й розповідаючи історію його формування у своїх студіях, учений згадав збірку документів з історії «урядових родів» (маючи на увазі гетьманські роди. – *В. Т.*)³⁹, а також з історії «найвельможнішого малоросійського шляхетства»⁴⁰.

Особливо цікавився історик генеалогією власного роду. Саме він наполягав на версії сербського походження Марковичів-Маркевичів, що знайшло відображення в сучасній йому генеалогічній літературі⁴¹. Так, у «Русской родословной книге» російського родознавця князя О.Б.Лобанова-Ростовського містяться відомості про сербське коріння роду Марковичів-Маркевичів та наведено родовідний розпис, імовірно, зроблений чи самим М.А.Маркевичем, чи за його безпосередньою допомогою⁴². Щирий інтерес М.А.Маркевича до генеалогії відзначав і відомий український історик, генеалог та громадський діяч П.В.Дорошенко, який будучи родичем Марковичів, добре знав їх родовий архів: «Відомий історик Малоросії, Микола Андрійович природно був зацікавлений походженням та національністю свого родоначальника і збирав усе, що тільки стосувалося цього предмету»⁴³. Про це свідчать і опубліковані П.В.Дорошенком два листи історика до О.М.Маркевича, його родича та колеги. В них містяться цікаві відомості про Марка Аврамовича, орендаря прилуцького, засновника роду Марковичів-Маркевичів⁴⁴.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що генеалогія козацько-старшинських родів пройшла у своєму становленні два основних етапи: утилітарний (практичний) та науковий. При цьому, на відміну від європейської традиції, утилітарний період козацько-старшинського родознавства не набув завершених рис через дії російської влади, спрямовані на знищення національної своєрідності українських земель. Специфікою цього етапу стало прагнення козацької старшини в умовах

ліквідації станової структури Гетьманщини довести свої природні права на отримання дворянської гідності Російської імперії. Теорія про старовинне походження козацької старшини, висунута Г.А.Полетикою та розвинена його послідовниками – В.Г.Полетикою, Т.В.Калинським, А.І.Чепую та іншими – мала великий вплив на наступні генерації українських істориків та заважала об'єктивним дослідженням генеалогії козацької старшини. Тільки завершення процесу визнання переважної частини козацької старшини у російському дворянстві ознаменувало закінчення утилітарного періоду в козацько-старшинському родознавстві та відкрило шлях до становлення наукової генеалогії.

1. Дорошенко П. Я. Семейная хроника рода Искрицких // Труды Черниговской губ. архивной комиссии. – Чернигов, 1911. – Вып. 8. – С. 152-153.
2. Там же.
3. Лукомский В. К., Модзалевский В. Л. Малороссийский гербовник. – К., 1993. – С. XIV; О. О. [Оглоблин Олександр]. Маркович Яків // Енциклопедія українознавства: У 11-и т. – Львів, 1994. – Т. 4. – С. 1471.
4. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник: В 4-х т. – К., 1912. – Т. 3. – С. 269.
5. Інститут рукопису Національної б-ки України ім. В.Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф. XIV. – Спр. 4976. – 2 арк.
6. Там само. – Ф. I. – № 64445–64446; Ф. II. – № 1922. – Арк. 226–231 зв., №1923. – Арк. 232–239; Центральний державний історичний архів України у м.Києві (далі – ЦДІАК України). – Ф. 222. – Оп. 1. – Спр. 86, Спр. 93 та ін.
7. Шевчук В. Муза Роксоланська. Українська література XVI – XVIII століть: У 2-х кн. – К., 2005. – Кн. 2. – С. 407.
8. Дневник генерального подскарбья Якова Марковича (1717 – 1767 гг.): В 3-х ч. / Под ред. А. М. Лазаревского. – К., 1893. – Ч. I. – XVI, II, 329 с., Ч. II. – 342 с., Ч. III. – 418 с.
9. Лазаревский А. М. Прежние изыскатели малорусской старины. I. Яков Михайлович Маркович // Киевская старина (далі – КС). – 1894. – Т. 47. – Октябрь-декабрь. – С. 372.
10. Василенко Н. П. К истории малорусской историографии и малорусского общественного строя. (Заметки по поводу статей В. А. Мякотина

«Прикрепление крестьянства Левобережной Малороссии в XVIII столетии» в «Русск. Богатстве» 1894 г. № 2, 3 и 4) // КС. – 1894. – Т. 47. – Октябрь-декабрь. – С. 248–249.

11. Возражение депутата Григория Полетики на наставления Малороссийской коллегии господину же депутату, Дмитрию Наталину / Сообщил гр. Г. А. Милорадович // Чтения Общества истории и древностей российских при Московском университете (далі – ЧОИДР). – 1858. – Кн. III. – Июль-сентябрь. – Смесь: V. – С. 91.

12. Там же. – С. 91–92.

13. Максимович М. А. Бубновская сотня // Максимович М. А. Собр. соч.: В 3-х т. – Т. I: Отдел исторический. – С. 810.

14. Миллер Д. П. Очерки из истории и юридического быта старой Малороссии. Глава IV: Превращение козацкой старшины в дворянство // КС. – 1897. – Т. 57. – Апрель-июнь. – С. 14–15.

15. Там же.

16. Там же. – С. 30–31.

17. Там же. – С. 32.

18. Там же. – С. 33.

19. Там же. – С. 33–34.

20. Там же. – С. 34.

21. Там же. – С. 35–36.

22. Записка о малороссийском дворянстве маршала Роменского повета Василия Полетики // КС. – 1893. – Т. 40. – Январь. – Прилож. – С. 1–14.

23. Записка о малороссийских чинах Адриана Ивановича Чепы // КС. – 1897. – Т. 57. – Апрель. – Прилож. – С. 23–39.

24. Горленко В. П. Южнорусские очерки и портреты. – К., 1898. – С. 17–74.

25. Записка о малороссийских чинах Адриана Ивановича Чепы... – С. 29.

26. Там же. – С. 35–37.

27. Записка о малороссийском дворянстве маршала Роменского повета Василия Полетики... – С. 8.

28. Там же.

29. Там же. – С. 8–9.

30. Лазаревский А. М. Прежние изыскатели малорусской старины.

- I. Яков Михайлович Маркович... – С. 356, 372.
31. Там же. – С. 363.
 32. Миллер Д. П. Указ. соч. – С. 46–47.
 33. Маркевич Н. А. История Малороссии: В 5-и т. – М., 1842. – Т. I. – 387, X с., Т. II. – 373, XVI с., Т. III. – 406, III с., Т. IV. – 483, VII с.; 1843. – Т. V. – 345, IV с.
 34. Там же. – Т. I. – С. 149–151.
 35. Там же. – Т. II. – С. 98.
 36. Там же. – Т. II. – С. 200.
 37. Там же. – С. 287–288, 294, 305.
 38. Там же. – С. 355.
 39. Маркевич Н. А. Акты, поясняющие историю Малороссии // ЧОИДР. – 1848. – Кн. 1. – С. 225–228.
 40. Литературные и художественные новости // Отечественные записки. – 1851. – Т. 74. – № 2. – Отд. VIII: Смесь. – С. 335; Косачевская Е. М. Н. А. Маркевич. 1804 – 1860. – Л., 1987. – С. 94.
 41. Маркевич А. И. Марковичи // КС. – 1890. – Т. 31. – Ноябрь. – Прилож. – С. 42.
 42. [Лобанов-Ростовский А. Б.]. Российская родословная книга: В 3-х т. – СПб., 1873. – Т. I. – С. 225–228.
 43. Дорошенко П. В. Два письма историка Н. А. Маркевича о своем родоначальнике Марке Аврамовиче // КС. – 1885. – Т. 13. – Декабрь. – С. 691.
 44. Там же. – С. 692–698.

Valeriy Tomazov

**PRACTICAL-UTILITARIAN PERIOD OF GENEALOGY
OF COSSACK OFFICIALDOM FAMILIES**

(SECOND HALF OF THE 17TH – FIRST HALF OF THE 19TH c.)

The article is devoted to the problem of development of practical-utilitarian genealogy of Cossack officialdom families; the main tendencies peculiar to this stage of development of national genealogy are elucidated, and their chronological limits are defined.